

ACTA

A MÉRLEGLÉLÉS KRITÉRIUMAI
AZ EGYHÁZ JOGALKOTÁSÁBAN ÉS KORMÁNYZÁSÁBAN¹

ERDŐ Péter

bíboros, esztergom-budapesti érsek
professor emeritus (PPKE KJPI)

1. A probléma

Ferenc pápa *Evangelii Gaudium* kezdetű apostoli buzdításának 33. pontjában olyan általános és alapvető buzdítást fogalmaz meg a lelkipásztori megújulásra, amely kiemeli a mérlegelés fontosságát az Egyházban. „Arra buzdítok mindenkit – írja –, hogy nagylelkűen és bátran, tilalmak és félelmek nélkül kövesse e dokumentum irányelveit. Az a fontos, hogy ne egyedül járjunk: mindig számítsunk a testvérekre, különösen is a püspökök vezetésére, a bölcs és realista lelkipásztori megfontolások során.”² Ugyanez a pápa ismételten felhívja a figyelmet arra, hogy a lelkipásztori megoldások keresése során ne vesszünk el a kazuisztikában.³ Melyek hát a mérlegelésnek azok a kritériumai, amelyeket az Egyház lelkipásztori kormányzása során alkalmaznunk kell?

Ahhoz, hogy erre a kérdésre a gyakorlatban használható válaszokat találjunk, amelyek egyszersmind megfelelnek a minket körülvevő kultúrák megértési horizontjának és annak a sajátos küldetésnek, amelyet isteni Alapítója bízott az Egyházzal, mélyebben meg kell vizsgálnunk magának a mérlegelésnek a jelentését. Az utóbbi években számos olyan tudományos erőfeszítésnek lehettünk tanúi, amelyek a mérlegelés jelentését és szerepét kívánták tisztázni a kánonjog területén.

¹ Elhangzott Rómában, a Pontificia Università Urbaniana „Il discernimento” című nemzetközi teológiai kongresszusán, 2017. március 14-én

² FRANCISCUS: Adhort. Apost. *Evangelii gaudium*, 2013. XI. 24. AAS, 105., nr. 33. (2013) 1019–1137., 1034.

³ Vö. FRANCISCUS: *Discorso ai partecipanti al corso sul processo matrimoniale, 25 febbraio 2017*. http://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2017/february/documents/papa-francesco_20170225_corso-processo-matrimoniale.html (2017. II. 27).

Kongresszusokat tartottak és gyűjteményes köteteket adtak ki erről a témáról.⁴ A jelen kongresszus előadásai is jelentősen hozzájárulhatnak a katolikus egyházi hatóságok által végzett mérlegelés kritériumainak kidolgozásához. Úgy tűnik, közvetlen fontosságuk lehet témánk szempontjából például azoknak az interdiszciplináris kánonjogi napoknak, melyeket az utóbbi években a Pápai Lateráni Egyetemen rendeztek meg.⁵

Ezeknek az elméleti-jogi kutatásoknak a háttérét megfigyeléseink szerint az a meglehetősen intenzív szellemi mozgás adja, mely az Egyházban végzett mérlegelés antropológiai, pszichológiai és teológiai vonatkozásainak tisztázására törekszik.⁶

Mérlegelésről beszélnek a lelki vezetés összefüggésében,⁷ a házassági beleegyezés vonatkozásában⁸ és más olyan cselekményekkel kapcsolatban is, amelyek nem az egyházkormányzati tevékenység gyakorlásának körébe tartoznak.

Az alábbiakban az egyházkormányzati intézkedések, illetve cselekmények egyes fajtáinak vizsgálatára szorítkozunk és kísérletet teszünk néhány kritérium azonosítására az adott cselekmények végzéséhez szükséges mérlegelés számára.

2. A mérlegelés fogalma

Az Egyházban születő kormányzati döntésekkel kapcsolatos mechanizmusnak abból a leírásából kiindulva, melyet Paolo Gherrri vázolt fel,⁹ meg kell állapítanunk, hogy a mérlegelés a döntést megelőző tevékenység. Ennek során működik az értelem, hiszen

⁴ Pl. Juan Ignacio ARRIETA (a cura di): *Discrezionalità e discernimento nel governo della Chiesa*. [Studi 8] Venezia, Istituto di Diritto Canonico San Pio X, 2008.

⁵ A kongresszusok anyaga megjelent: Paolo GHERRI – Gianfranco BASTI (edd.): *Logica e Diritto: tra scoperta ed argomentazione. Atti della Giornata canonistica interdisciplinare*. Città del Vaticano, Lateran University Press, 2011.; Paolo GHERRI (ed.): *Decidere e giudicare nella Chiesa. Atti della VI Giornata canonistica interdisciplinare*. Città del Vaticano, Lateran University Press, 2012.; Paolo GHERRI (ed.): *Linguaggi e concetti del Diritto. Atti della VII Giornata canonistica interdisciplinare*. Città del Vaticano, Lateran University Press, 2013.; Paolo GHERRI (ed.): *Discernere e scegliere nella Chiesa. Atti della IX Giornata canonistica interdisciplinare*. , Città del Vaticano, Lateran University Press, 2016.

⁶ Vö. pl. Dietmar MIETH: *Recht und Sittlichkeit in theologisch-ethischer Sicht*. In: Josef GRÜNDEL (Hrsg.): *Recht und Sittlichkeit*. [Studien zur theologischen Ethik 10] Freiburg, 1982. 125–139.; Eléni PAVLIDOU: *Laici e segni dei tempi: il discernimento storico-salvifico dalla Gaudium et spes alla Christifideles laici*. Roma, 1994.; Mario IMPERATORI: *Hans Urs von Balthasar: una teologia drammatica della storia. Per un discernimento dialogico nella modernità*. Milano, 2001.; Antonio TRUPIANO: *La via della sapienza in Josef Pieper e Dietrich Bonhoeffer: Interpretazione della realtà e discernimento del bene*. Assisi, 2010.; Ernst-Wolfgang BÖCKENFÖRDE: *Vom Ethos der Juristen*. [Wissenschaftliche Abhandlungen und Reden zur Philosophie, Politik und Geistesgeschichte 60] Berlin, 2011.

⁷ Vö. pl. Maurizio COSTA: *Legge religiosa e discernimento spirituale nelle Costituzioni della Compagnia di Gesù*. Brescia, 1973.; Manuel RUIZ JURADO: *Il discernimento spirituale: teologia, storia pratica*. Cinisello Balsamo, 1997.; Fabrizio VECOLI: *Lo Spirito soffia nel deserto: Carismi, discernimento e autorità nel monachesimo egiziano antico*. Brescia, 2006.

⁸ Vö. pl. Carmen PEÑA GARCÍA: *Discernimiento y Consentimiento matrimonial: cuestiones relativas a la discreción de juicio exigida para el Matrimonio*. *Apollinaris*, 87. (2014) 405–444.

⁹ Paolo GHERRI: *Discernere e scegliere nella Chiesa*. *Apollinaris*, 87. (2014) 373–404., főként 373–386. [a továbbiakban: GHERRI (2014)]

magában foglalja objektív adatok (valóság) megértését és értékelését is. Ez a tevékenység lehetővé teszi az indokolt (motivált) választást, mely különbözik a pusztá opciótól, amely viszont csupán az akaráson alapszik.¹⁰ A választás, de az opció is döntéssé alakulhat, amely már hatékony a közösség konkrét tevékenysége szempontjából. A jogrendben szükség van ezeknek a döntéseknek a biztonságára és az igazságosságára egyaránt. Ezek az eszmények olykor ellentétesnek tűnnek, valójában azonban kölcsönösen ki kell, hogy egészítsék és meg kell, hogy erősítsék egymást. A jogbiztonság szükségessége lehetett a magyarázata, ugyancsak Gherrri szerint,¹¹ annak is, hogy az istenítéletek vagy egyes helyzetekben a sorshúzás működőképesek lehettek a középkori jogban. Az ezekre alapuló döntések nem mérlegelt és maguknak a tényeknek a mélyebb megismerésével és értékelésével összefüggő választás eredményei voltak, hanem inkább egy szent akarat kifejeződésének elfogadásai. A mai jogéletben is, különösen a világi jogrendekben, magánérdeket érintő ügyekben nem ritkán a felek kölcsönös megegyezése alapján döntenek, amely nem szorul más indoklásra.¹²

Egy másik lehetőség az igazságosság szenvedélyes és olykor talán túlzott keresése. A modern világi jogrendekben a tételes jog objektív szabályainak pusztá alkalmazása a konkrét esetre néha igazságtalannak tűnik. Ezért még a kontinentális jogrendszerekben is elismerik, hogy az igazságosság keresésének a tételes szabályok alkalmazásán túl figyelembe kell vennie a társadalom meggyőződését is. Ezt az erkölcsi meggyőződést azonban lehet reduktív módon úgy is felfogni, mint egy nehezen mérhető többség pusztá véleményét vagy kívánságát. Biztosan abszurd lenne a tételes jogszabályok betűjével ellentétes ítéletet hozni egy olyan igazságosság nevében, amely az úgynevezett közvéleményen alapul abban a formában, ahogyan az a tömegtájékoztatási eszközökben vagy a szervezett utcai tüntetéseken kifejeződik.

A vonatkozó tételes jogszabályok kereteit átlépő konkrét döntés igazságossága keresésének egy másik eszköze lenne az alkotmányos elvekre és az emberi jogokra való utalás. Ez a horizont azonban világosan mutatja, hogy ezeknek a magasabb és általánosabb normáknak is sajátos kapcsolatuk kell, hogy legyen a valósággal és nem lehetnek egy valamilyen testületben vagy gyűlésben elért pusztá többség megnyilvánulásai.¹³ Így nem lehetnek teljesen kiszolgáltatva az érdekek és kívánságok játékának, hanem mélyebb alapokkal kell rendelkezniük.

A választásnak tehát, amely a döntésben rejlik vagy annak alapját képezi, értelmi mérlegelésen is kell alapulnia, nem csupán az akaráson.

¹⁰ Vö. GHERRI (2014) i. m. 379.

¹¹ Uo. 377.

¹² Uo. Megjegyzendő azonban, hogy már a római jog felismerte: az objektív tényeket a megegyezések és szerződések nem tehetik meg nem történtté, vö. Dig. 50.17.31: „Verum est neque pacta, neque stipulationes factum posse tollere: quod enim impossibile est, neque pacto neque stipulatione potest comprehendere, ut utilem actionem aut factum efficere possit.” (Ulpianus) A kánonjog szerint a felek még a magánérdekről szóló ügyekben is csak a méltányosság szerint köthetnek peregyezséget (CIC 1446. k. 3. §). Vagyis a bírónak még ilyenkor sem elég a felek pusztá kívánságát szem előtt tartania, hanem ügyelni kell az objektív valóságon alapuló igazságosságra is.

¹³ Vö. Judith HAHN: Iustus iudex. Eine rechtstheoretische und theologische Annäherung an das kirchliche Richteramt. *De Processibus Matrimonialibus*, 21/22. (2014/15) 93–116., 100–101.

3. A mérlegelés kritériumai a törvényhozói tevékenységben

Mint említettük, az akár bírói, akár „közigazgatási” döntésnek nagy mértékben a jogszabályokat kell követnie, legyenek azok írottak vagy íratlanok, de a közösség részéről megfelelően szankcionáltak. A hatályos kánonjog hangsúlyozza, hogy a bírói hatalmat „a jogban meghatározott módon kell gyakorolni” (CIC 135. k. 3. §). Az összes krisztushívők kötelezettségeinek és jogainak jegyzékében a *Codex Iuris Canonici* kijelenti, hogy a hívőknek joguk van arra, hogy „a jog előírásainak megtartásával és méltányosság szerinti alkalmazásával ítélkezzenek róluk” (221. k. 2. §). A hívőknek joguk van ahhoz is, hogy „kánoni büntetésekkel csakis a törvény előírása szerint sújtsák őket” (221. k. 3. §). A büntetőjogi törvényességnek ez utóbbi elve még nagyobb hangsúlyt helyez a törvényekre, amelyek a büntetések alkalmazásának alapjául kell, hogy szolgáljanak. Ebből a néhány példából is kitűnik, hogy a bírói és általában a kormányzati döntések igazságosságának alapját a *törvények igazságossága képezi*. Ez azt jelenti, hogy a lelkipásztori kormányzásban hozott döntésekhez szükséges mérlegelés számára életfontosságú, hogy maga a jogalkotás ne önkényes szándékokon, törekvéseken, hanem az igazságos mérlegelés folyamatában kiérlelt választásokon alapuljon.

Ennek a mérlegelésnek az a célja, hogy a törvények igazságosak legyenek, fejezzék ki az igazságosságot az adott társadalmi összefüggésben. A görög-római ókorra visszamenő hagyomány szerint a törvény egyik lényegi tulajdonsága, hogy objektív céljának – függetlenül a törvényhozó szubjektív akaratától – a közjónak kell lennie. A jó törvényhozónak a tökéletes igazságosság szem előtt tartásával kell a törvényeket megalkotnia.¹⁴ Ez az antik szemlélet abban az állításban konkretizálódik, hogy a törvénynek mindig a közjóra kell irányulnia, különben nincs hatálya, nincs semmi „ereje”.¹⁵ A társadalmi valóság összetettsége és a természettudományok által a világról kínált ismeretek növekvő bonyolultsága miatt egyre nehezebbé vált a közjó azonosítása. További nehézség fakadt abból a tényből, hogy a nyugati társadalomban különféle filozófiák és világnézetek voltak jelen, amelyeknek olykor ellentétes meggyőződésük volt arról, hogy mi a jó az emberi lény számára. Ebben az összefüggésben olyan irányzatok jelentek meg, amelyek elválasztották az igazságosságot a közjótól, amelyet nem létezőnek vagy megismerhetetlennek tartottak, és előnyben részesítették az „igazságost” (a megfelelőt) a jóval szemben. Az igazságosságot azonban úgy értették, mint „azoknak a szabályoknak és intézményeknek az összességét, amelyek a szabadságot és egyenlőséget tiszteletben tartó együttélést lehetővé teszik”.¹⁶ Az igazságosságnak ez a szemlélete azonban pusztán formális jellegű és nem veszi figyelembe az objektív

¹⁴ Vö. PLATON: *De legibus*. 630c.

¹⁵ THOMAS A VIO CAIETANUS: *Prima Secundae Partis Summae totius Theologiae D. Thomae Aquinatis, Doctoris Angelici, Reverendissimi Domini Thomae a Vio Caietani commentariis illustrata*, q. 90, a. 2, ed. Augustae Taurinorum 1581, 381: „praecepta quae bono communi non subordinantur, praecepti vim non habent”; vö. Péter ERDŐ: Leggi ingiuste e libertà religiosa. *Angelicum*, 92. (2015) 7–18., főként 8. [a továbbiakban: ERDŐ (2015)]

¹⁶ Giorgio DEL VECCHIO – Francesco VIOLA: Giustizia. In: *Enciclopedia filosofica*. Milano, 2006. V., 4877–4887., főként 4885.

értékeket, amelyek léte pedig minden szervezett társadalom hallgatólagos előfeltételének tűnik.¹⁷

A jogszabályoknak, ha igazságosak akarnak lenni, az egyenlőtlenségek kiegyenlítésére kell törekedniük, mégpedig a létező különbözőségek valóságából kiindulva. Mindenekelőtt olyan normákra van szükség, amelyek általánosságuknál fogva egyenlők minden címzettjük számára. Ugyanakkor szükségesek az egyének és csoportok azonosságát védő mechanizmusok is, amelyek a szabály alóli kivételeket (mentességeket) kívánhatnak meg. Éppen ezért – mint Antonio Iaccarino méltán hangsúlyozza – a különbözőségeket mérlegelés útján kell értékelni „egy tágabb kapcsolati térben”. Így ezek a különbözőségek „a valóság és az igazság” interpretációit kívánhatják meg.¹⁸ Az interpretációs eljárásoknak ez emberi személyt és annak méltóságát kell a középpontba állítaniuk.¹⁹

A kánonjog rendszerében a törvényhozó mérlegelésének egyik eleme kétségtelenül azoknak a módozatoknak a tiszteletben tartása, amelyeket maga a jog rögzít (CIC 135. k. 2. §). Az alsóbb szintű törvényhozóknak ezenkívül meg kell tartaniuk a magasabb jogot is, és nem hozhatnak érvényesen olyan törvényt, amely a magasabb joggal ellenkezik (uo.).

A tételes kánonjogi normák törvényességéhez igen gyakran szükséges a közvetlen kapcsolat az Egyház teológiai valóságával és azzal a „letéteménnyel”, amelynek lehetnek hittani, erkölcsi, liturgikus és fegyelmi vonatkozásai. Figyelemreméltó, hogy a szentségekről szóló hatályos kánonjogi szabályozás az egyes szentségekre vonatkozó szabályok előtt teológiai alapelveket rögzít, melyeket gyakran közvetlenül a II. Vatikáni Zsinat szövegeiből idéz (vö. CIC 849., 879., 897–899., 959., 998., 1008–1009. k.).²⁰

Am ezeken a technikai megoldásokon túlmenően, a fegyelmi szabályok megalkotásakor az Egyházban figyelembe kell venni, hogy a kánonjog az *Egyház titkában* (*misztériumában*) helyezkedik el, amely Isten Igéjének megtestesülése folytán maga is szentségi jelleggel rendelkezik.²¹ A szentségi mivolt egyik vonatkozása, hogy az Egyház *communio* (közösség, közösségi részesedés) jelleggel rendelkezik.²² A tételes kánonjog szabályainak ezenkívül közvetlenül vagy közvetve kapcsolódniuk kell a Krisztustól kapott küldetés (*missio*) követelményeihez és magának az Egyháznak a misztériumához. Ez a *teológiai legitimitáció* egyben *intézményesítő erővé* is válik, mivel a kánoni normák címzettjeik, vagyis az Egyház tagjai vallási meggyőződése révén válnak társadalmilag hatékonyá.²³

¹⁷ Vö. ERDŐ (2015) i. m. 11.

¹⁸ Antonio IACCARINO: Discernimento e pluralismo. Spunti di riflessione all'origine del senso della giustizia. *Apollinaris*, 87. (2014) 583–606., id. 585–586.

¹⁹ Uo. 586.

²⁰ Ld. már Vincenzo CHE CHEN-TAO: Il “Munus sanctificandi” nel nuovo Codice di Diritto Canonico. In: AAVV.: *La nuova legislazione canonica. Corso sul nuovo Codice di Diritto Canonico, 14–25 febbraio 1983*. [Studia Urbaniana 19] Roma, 1983. 269–270.

²¹ Vö. Péter ERDŐ: *Teologia del diritto canonico. Un approccio storico-istituzionale*. [Collana di studi di diritto canonico ed ecclesastico 17 – Sezione canonistica] Torino, 1996. 98–117., nn. 100–117.

²² Uo. 113–117., nn. 116–117.

²³ Vö. uo. 49–51., nn. 43–44.

Melyek a teológiailag hiteles jogszabályalkotás eszközei az Egyházban? Mindenekelőtt figyelembe kell venni a normák kihirdetése előtti mérlegelés során az *Egyház hitét* a maga teljességében, a Tanítóhivatal megnyilatkozásainak fényében. Egy másik mind teológiailag, mind társadalmilag jelentős kritérium az *előzetes konzultáció*, amely különböző típusú egyházi jogszabályok esetén kifejezetten elő is van írva. Mindenekelőtt a szokásjogi normák esetében (vö. CIC 24–25. k.) figyelembe kell venni, hogy a jogszokások *ésszerűségének* kritériuma (vö. CIC 24. k. 2. §) nem csupán azt jelenti, hogy azoknak összhangban kell lenniük az emberi józan ésszel, hanem azt is megkívánja, hogy megfeleljenek az *isteni ésszerűségnek (ratio divina)*, vagyis az isteni *logos*-nak, a világmindenség teremtése isteni tervének, az Egyház alapításának és sajátos küldetésének.²⁴ Ez a kritérium nem csak azt fejezi ki, hogy a kánoni normák nem lehetnek ellentétesek a „természetjoggal” és az „isteni joggal”,²⁵ hanem azt is, hogy elő kell mozdítaniuk az üdvösség isteni tervének kibontakozását.²⁶ Sőt, amennyiben ezek a szabályok a részletekre vonatkoznak, „vannak olyan normák, amelyek ésszerűek lehetnek ma, de már nem ésszerűek egy bizonyos idő után”.²⁷ Mindezek miatt – ahogyan már Joseph Listl hangsúlyozta²⁸ – a kánoni norma kötelező jellegét és célját, *rationóját* csakis a Jézus Krisztusba vetett hitben és az Egyház titkában lehet felismerni.²⁹

Visszatérve annak a *közösségnek a tudatára*, amely jogszokást képes bevezetni, meg kell jegyeznünk, hogy a jog bevezetésének szándéka jelentős érzékenységet és tudatosságot kíván a közösség részéről. Ez a magatartás pedig a hitérezék, a *sensus fidei* sajátos megnyilvánulása lehet.³⁰ A hívők egységes magatartásának és szándékának értékelése fegyelmi kérdésekben mindenesetre az illetékes törvényhozó feladata (vö. CIC

²⁴ A misszióról mint az Egyház alapvető szervező elvéről ld. pl. Péter ERDŐ – Julio GARCÍA MARTÍN: La missione come principio organizzativo della Chiesa. Un aspetto particolare: la missione dei presbiteri e dei vescovi. *Periodica*, 84. (1995) 425–454.

²⁵ Vö. Raúl MADRID: Racionalidad. In: *Diccionario General de Derecho Canónico*. VI. (dir. Javier OTADUY – Antonio VIANA – Joaquín SEDANO) Cizur Menor–Pamplona, 2012. 687–690., főként 688–689. [a továbbiakban: *Diccionario*...]

²⁶ Vö. José ARIAS: Racionalidad y buena fe en la introducción de la costumbre. *Ius Canonicum*, IV. (1964) 65–100.; Piero PELLEGRINO: Ratio e voluntas nel procedimento nomogenetico. Prospettive metodologiche nel diritto canonico. In: AAVV: *Studi in onore di Pietro Agostino D’Avack*. III. Milano, 1976. 525–559.; Peter LEISCHING: Prolegomena zum Begriff der ratio in der Kanonistik. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung*, 72. (1986) 329–337.; Hans HEIMERL – Helmuth PREE: *Kirchenrecht. Allgemeine Normen und Eherecht*. Wien–New York, 1983. 32.; Alejandro GUZMÁN BRITO: El fundamento de validez de la costumbre como fuente del derecho. *Revista chilena de derecho*, 3. (1995) 623–628.; Giuseppe COMOTTI: *Atto amministrativo e riprovazione della consuetudine*. In: Juan Ignacio ARRIETA (ed.): *Discrezionalità e discernimento nel governo della Chiesa*. [Istituto di Diritto Canonico San Pio X, Studi 8] Venezia, 2008. 163–178., főként 170–171.; Javier OTADUY: Ratio canonica. In: *Diccionario*... i. m. 698–705., főként 702–703. [a továbbiakban: OTADUY (2012)]

²⁷ OTADUY (2012) i. m. 702.

²⁸ Vö. Joseph LISTL: Die Rechtsnormen. In: Joseph LISTL – Heribert SCHMITZ (Hrsg.): *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*. Regensburg, ¹1999. 102–118., főként 106–107.

²⁹ Wilhelm REES: Die Rechtsnormen. In: Stephan HAERING – Wilhelm REES – Heribert SCHMITZ (Hrsg.): *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*. Regensburg, ³2015. 127–162., főként 135.

³⁰ Vö. pl. Peter HÜNERMANN: Sensus fidei. In: Walter KASPER (Hrsg.): *Lexikon für Theologie und Kirche*. Freiburg–Basel–Wien, ³2000. (2006) IX., 465–467.

26. k.). Bizonyos helyzetekben a „közigazgatási” hatóságnak kell ítéletet alkotnia egy szokás ésszerűségéről. Ebben az értékítéletben természetesen nélkülözhetetlen az egyházi hatóság részéről a világos mérlegelés, amely igazodik a Szentlélek indításaihoz.

Amit az eddigiekben a jogszokás ésszerűségéről mondtunk, érvényes a törvényekre és a többi egyházi jogszabályra is.³¹

A tételes kánonjogi szabályok megalkotását megelőző *társadalmi konzultációt* a jog kifejezetten meg is kívánhatja bizonyos fajta normák esetében. Mikor a püspökök egyházmegyei jogszabályokat kell kiadnia, rendelkezésére állnak a konzultáció bizonyos intézményes formái. Az egyházmegyei zsinat, a papi szenátus, a pasztorális tanács az ilyen közös megvitatás és konzultáció jellemző intézményei. Szerepük tehát nem merül ki bizonyos egyedi határozatok kiadása előtti megbeszélésben vagy tanácsadásban (amire egyébként alább visszatérünk). A legfőbb egyházi hatóság is igénybe veszi a konzultáció bizonyos formáit a kánoni jogszabályok megalkotásának előkészítésére. Az egyetemes és részleges zsinatok maguk is törvényhozó szervek, ugyanakkor a mérlegelés kitüntetett helyszínei. A püspöki kollegialitást kifejező többi szervek is, amelyek döntéshozatali hatalommal nem rendelkeznek, értékes szerepet töltenek be a mérlegelés mechanizmusában. A kongregációk és a Római Kúria többi központi hatóságai keretében folytatott konzultációk, a püspöki konferenciák – amelyek azonban bizonyos témakörökben az egyetemes törvény vagy a Szentszék rendelkezése folytán (vö. CIC 455. k.)³² hatalommal rendelkeznek kánoni jogszabályok kibocsátására is –, de a püspöki szinódus is az egyházi törvényhozást megelőző mérlegelés értékes eszközei.

A püspöki szinódus konkrét szerepe nyilvánvaló nem csupán a „szinódus utáni apostoli buzdításnak” nevezett tanítóhivatali megnyilatkozások tekintetében, hanem a törvényhozás vonatkozásában is. A pápa szinódus utáni tanítóhivatali dokumentumainak is jogi értéke van.³³ Am lehetséges az is, hogy a pápa a szinódusi munka eredményeinek felhasználásával, meghallgatva a különböző részegyházak tapasztalatait és nehézségeit, valamint a szinódus javaslatait, főként egyházfegyelmi tartalmú jogszabályt bocsásson ki. Egy ilyen dokumentum utalhat az előzetesen lefolytatott szinódusi konzultációra és munkára is. Az a két *motu proprio*, amelyekkel Ferenc pápa 2015. augusztus 15-én megújította a házassági perek szabályait,³⁴ formai értelemben nem minősül „szinódus utáninak”. Az új eljárás kidolgozására a megfelelő különbizottságnak

³¹ Vö. MADRID i. m. 687.

³² Vö. IOANNES PAULUS II: *Motu proprio Apostolos suos*, 1998. V. 21. *AAS*, 90. (1998) 641–658. A dokumentumról lásd pl. Péter ERDŐ: *Osservazioni giuridico-canoniche sulla Lettera apostolica „Apostolos suos”*. *Periodica*, 89. (2000) 249–266.

³³ A Püspöki Szinódus 1983-as Rendes Teljes Közgyűlésén a szinódus általános titkára II. János Pál kívánságára elmondta, hogy a szinódus utáni apostoli buzdítás egyfelől rendelkezik egy igen kvalifikált testület erkölcsi tekintélyével, másfelől az egész Egyház számára kötelező jogi tekintéllyel is, mely az azt jóváhagyó pápa péteri tisztségéből fakad: *SYNODUS EPISCOPORUM: Relatio Secretarii Generalis de laboribus Secretariae Generalis Synodi et praesertim Consilii eiusdem Secretariae inter duos Coetus Generales Synodi Episcoporum 1980–1983*. Città del Vaticano, 1983. 13.; vö. ERDŐ Péter: A Püspöki Szinódus intézményének fejlődése. *Kánonjog*, 19. (2017) 7–22., 20.

³⁴ A latin egyház számára: FRANCISCUS: *Motu proprio Mitis Iudex Dominus Iesus*, 2015. VIII. 15. Città del Vaticano, 2015. [a továbbiakban: MP *Mitis Iudex*] A keleti egyházak számára: FRANCISCUS: *Motu proprio Mitis et misericors Iesus*, 2015. VIII. 15. Città del Vaticano, 2015.

Ferenc pápa már a szinódus 2014. évi Rendkívüli Általános Közgyűlése előtt megbízást adott. A *Mitis Iudex* kezdetű *motu proprio* azonban a pápai rendelkezés indokai közt utal a szinódus 2014-es Rendkívüli Általános Közgyűlésének résztvevői által kifejezett kívánságokra.³⁵ Ez pedig azt jelzi, hogy a szinódusi konzultáció részét alkotta a jogszabály kibocsátását megelőző törvényhozói mérlegelésnek. Sőt, az utóbbi években nagyobb hangsúlyt kapott a hívek általános meghallgatása is a szinódusi ülések előkészítésének keretében. Bizonyos jelek a „közvélemény” nagyobb súllyal történő meghallgatására is utalnak ennek a folyamatnak a során. Különböző formákban történt konzultáció az interneten keresztül is. A korábbi szinódusok előtt is volt lehetőség különböző megjegyzések küldésére a Szinódus Általános Titkárságához. Nem csupán a püspöki konferenciák, a római dikasztériumok és a szinódusi tagok hivatalos válaszaiknak figyelembevételére volt mód, hanem azoknak a véleményeknek a hasznosítására is, amelyek olykor külön kérdés és kérés nélkül érkeztek. Mára lényegesen bővültek annak lehetőségei, hogy valaki eljuttassa véleményét a Szinódus Titkárságához vagy a püspöki konferenciákhoz. Tehát a társadalmi konzultáció megújulásának és bővülésének vagyunk tanúi az egyházi jogszabályok előkészítésének területén is.

Az új törvények igazságosságát szolgáló mérlegelés kritériumaként azonosította az Egyház társadalmi tanítása a következő elemeket is: annak szükségességét, hogy *törvényhozói reformok esetén megjelöljék a törvények szándékolt megváltoztatásának terjedelmét és indokát*; annak szükségességét, hogy *mérlegeljék a változtatások hatásait, előnyeit és hátrányait*; annak szükségességét, hogy *a normákat világosan és a gyakorlathoz közeli módon fogalmazzák meg*.³⁶ Úgy tűnik azonban, hogy a jogi információ jelenleg alkalmazott módszerei, a jogszabályi változások gyors digitális publikációja ellenére, még nem elégségesek.

Ezekon a kritériumokon túlmenően, melyek inkább a törvényhozás technikai vonatkozását tartják szem előtt, a készülő törvények igazságosságának mérlegeléséhez *ismerni kell az Egyház életének szerves egységét, közösségeinek eltérő helyzetét a világban, főként pedig azokat a módokat, ahogyan a mai világban hatékonyan fejeződik ki küldetése és teológiai dimenziója*.³⁷

4. A mérlegelés kritériumai a bírói tevékenységben

A kormányzati mérlegelés legjellemzőbb és hagyományosan elismert területe a bírói tevékenység.³⁸ Nem véletlen, hogy az Egyházi Törvénykönyvnek az a része, ahol leg-

³⁵ MP *Mitis Iudex* i. m. Bevezetés, 6. bekezdés; vö. SINODO DEI VESCOVI, III ASSEMBLEA GENERALE STRAORDINARIA: *Relatio Synodi* n. 48: *Le sfide pastorali sulla famiglia nel contesto dell'evangelizzazione*. (ed. Lorenzo Baldisseri) Città del Vaticano, 2015. 347–348.

³⁶ Vö. Manfred WELAN: *Gesetzgebung*. In: V. Alfred KLOSE – Wolfgang MANTL – Valentin ZSIFKOVITS (Hrsg.): *Katholisches Soziallexikon*. Innsbruck–Wien–München–Graz–Köln, 1980. 937–949., főként 948.

³⁷ Vö. ERDŐ (2015) i. m. 12.

³⁸ A mérlegelésről az eljárásjog területén ld. Elena DI BERNARDO: *Il discernimento come struttura: il Processo Apollinaris*, 87. (2014) 527–550.; Paolo MONETA: *Protagonismo delle parti e discernimento processuale, tra forma e sostanza. Apollinaris*, 87. (2014) 607–626.

több szó esik a mérlegelés és választás tevékenységéről, éppen a VII. könyv, amely az eljárásjoggal foglalkozik (*De processibus*).³⁹ Mint említettük, a hívőknek joguk van arra, hogy a „méltányossággal alkalmazott” törvények szerint ítéljék meg őket (CIC 221. k. 2. §). Ez azt jelenti, hogy még a kodifikált kánonjogban sem tekintik a bíró döntését egy olyan szillogizmus eredményének, mely csupán a tételes jogszabályok betűjén és a törvényi kategóriákkal leírt tényálláson alapul. A törvényeknek a *méltányosság* szerinti alkalmazása a bíró részéről mélyreható mérlegelést igényel. Magának a méltányosságnak a kánonjog rendszerében különböző jelentései vannak. Megjelenhet úgy, mint a teljes jogi tevékenység legfelső horizontja, mely egybeesik a tökéletes igazságossággal,⁴⁰ amit viszont egyenesen magával Istennel azonosítottak (*nihil enim aliud est aequitas quam Deus*).⁴¹ De a méltányosság a normák magyarázatának kritériumát is jelenti, illetve jelölhet egy kiegészítő jogforrást is (CIC 19. k.).⁴² Mind az interpretáció, mind a joghézag kitöltése során a bírónak (és a „közigazgatási” hatóságnak is) sajátos feladata a mérlegelés.

Amennyiben a bírónak a méltányosságot mint kiegészítő jogforrást kell alkalmaznia, a hatályos CIC a kánoni méltányosság alkalmazásáról beszél. Ez az elv többet jelent, mint igazságos jogi eljárást a hasonló esetekre hozott törvények alkalmazása során. Sokkal inkább olyan jogintézmény, amely figyelembe veszi mind a természetjogot, mind a tételes jogrend szellemét.⁴³ Mivel a bírónak az igazságosságot mindig szem előtt kell tartania, nem zárhatók ki olyan szélsőséges helyzetek, amelyekben épp az igazságosság kíván olyan megoldást, amely az Egyház tételes törvényében előírtaktól különbözik.⁴⁴ Klaus Mörsdorf klasszikus összefoglalása szerint az 1917-es CIC szóhasználatában az *aequitas naturalis*, az *aequitas canonica* és az *aequitas* olyan fogalmak, melyek a természetjogra vonatkoznak. Még ha az *aequitas* szót lehetett értelmezni egyformaság vagy egyenlőség jelentéssel is, a CIC-ben speciális jelentést hordozott, melyet már a római jogászok is ismertek, és amelyet méltányosságnak fordítunk.⁴⁵

A kánoni jogrend egyik sajátossága a híres rugalmasság, mely lehetővé teszi, hogy a tételes jog szabályait ne mereven alkalmazzák és így megőrizték a döntések teoló-

³⁹ Vö. GHERRI (2014) i. m. 374. (az erre vonatkozó törvényhelyek jegyzékével).

⁴⁰ Ld. már S. ISIDORUS HISPALENSIS: *Etymologiarum libri*, XX, X,7 (“Aequus est secundum naturam iustus dictus”): SAN ISIDORO DE SEVILLA: *Etimologías*. Edición biligüe. (ed. José Oros RETA – Manuel A. Marcos CASQUERO) [Biblioteca de Autores Cristianos 433] Madrid, 1982. 804.

⁴¹ *Fragmentum Pragense*, IV, 2: Hermann FITTING: *Juristische Schriften des früheren Mittelalters*. Halle, 1876. (uny. Aalen, 1965.) 216. Vö. Péter ERDŐ: „Aequitas” im geltenden Kirchenrecht. *Folia Theologica*, 2. (1991) 109–118., főként 111. [a továbbiakban: ERDŐ (1991)]; Giuliano BRUGNOTTO: *L' "Aequitas canonica". Studio e analisi del concetto negli scritti di Enrico da Susa (Cardinal Ostiense)*. [Tesi gregoriana, Seire di diritto canonico 40] Roma, 1999. 74.; ld. még: Bernhard WICHERT: *Die Epikie bei Platon und Aristoteles, die Äquitas im römischen Recht und die christliche Misericordia – zu den Grundlagen der „aequitas canonica” des Decretum Gratiani. Eine philosophisch-historische Untersuchung*. [Pontificia Universitas Gregoriana, diss.] Roma, 1991.

⁴² Eduardo BAURA: Equidad canónica. In: *Diccionario...* III. 649–655., főként 654.

⁴³ ERDŐ (1991) i. m. 112–113.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Klaus MÖRSDORF: *Die Rechtssprache des Codex Iuris Canonici*. Paderborn, 1937. (rist. 1967.) 42.; vö. ERDŐ (1991) i. m. 112–113.

giai és morális minőségét.⁴⁶ Az Egyházban ugyanis a „természetjog” vagy a „teteles isteni jog” követelményei közvetlen, jogi jellegű hatállyal is rendelkeznek. A kánoni büntetőjog például kifejezetten megkívánja, hogy a nem kanonizált isteni törvényeket alkalmazzák, sőt áthágásukat szankcionálják, ha külső megsértésük különösen súlyos, büntetést kíván, és sürgető a szükség a botrány megelőzésére vagy helyrehozatalára (CIC 1399. k.). Továbbra is „örök kihívás marad az a probléma, hogy hogyan lehet gyakorlatilag érvényesíteni a kánonjogban a morális és természetjogi követelményeket. Biztosan nem létezik tökéletes megoldás [...] mert az érzékszervekkel felfogható és a láthatatlan valóság, sőt a kegyelem kettőssége és – klasszikus kifejezésekkel szólva – a test és lélek kettőssége az emberi lét alapvető jellemzői közé tartozik.”⁴⁷

Az egyházi bírók ítéleteinek világi hatályossága a különböző országokban fokozatosan megszűnt. Ezzel párhuzamosan az Egyház bírói tevékenysége sokat veszített össztársadalmi súlyából. Az Egyház mint az üdvösségre vezető közösség azonban a *Lumen Gentium* 8. pontjában jelzett értelemben egyre inkább előtérbe került; ez az a tény, amely az egyházi bírói tevékenység teológiai értékét megvilágítja.⁴⁸ Az egyházi bírászkodás nem csupán társadalmi értelemben szolgáltat igazságot, hanem teológiai dimenziójú valóságot hoz létre.⁴⁹ Egyrészt igyekszik helyreállítani vagy megerősíteni annak a közösségnek az igazságos rendjét, amely sajátos célra, vagyis az üdvösségre irányul, másrészt törekszik a felek kibékítésére és vitájuk méltányos megoldásának megtalálására (CIC 1446. k. 2. §). A bírónak ebben a törekvésében – úgy tűnik – két kritériumot kell követnie: igyekeznie kell annak elősegítésére, *hogy a felek akarata összetalálkozzék* és hogy megegyezésük méltányos legyen, mégpedig *az objektív valóságban gyökerező igazságosság* mértéke szerint. Az igazságosság ugyanis nem csupán a szubjektív akaratok egyensúlya. A peregyezés vagy a választott bírói döntés is, ha a vita magánérdekről szól, szem előtt kell, hogy tartsa a méltányosság kritériumát (CIC 1446. k. 3. §, vö. uo. 2. §).

Ami a közérdeket érintő ügyeket illeti, a peregyezés általában nem is lehetséges. Mégis mielőtt az ordinárius büntetőper kezdemenyezne, meg kell fontolnia, hogy kelően elérhető-e „a botrány helyrehozása, az igazságosság helyreállítása és a tettes javítása” „a lelkipásztori gondoskodás más útjain” (CIC 1341. k.). Ez a büntetőper előtti mérlegelés öltheti megegyezés, szinte kompromisszum formáját is a bűncselekmény elkövetőjével,⁵⁰ kivéve, ha igen súlyos bűncselekményről van szó. Az ordináriusnak ez a fajta döntése még nem bírói döntés, de közvetlen befolyása van a büntetőeljárásra.

⁴⁶ Péter ERDŐ: *Rigidità ed elasticità delle strutture normative nel dialogo ecumenico. Elementi istituzionali nel CIC aperti per un dialogo ecumenico*, in *La legge canonica nella vita della Chiesa. Indagine e prospettive nel segno del recente magistero pontificio. Atti del Convegno di Studio tenutosi nel XXV anniversario della promulgazione del Codice di Diritto Canonico, Aula del Sinodo in Vaticano, 24–25 gennaio 2008*. Città del Vaticano, 2008. 147–178., főként 156–157. [A továbbiakban: ERDŐ (2008)]

⁴⁷ Uo. 156.

⁴⁸ Vö. HAHN i. m. 104–106., 109–110.

⁴⁹ Vö. uo. 110–111.

⁵⁰ Vö. Péter ERDŐ: *Die Verhängung von Kirchenstrafen auf dem Verwaltungsweg. Einige mögliche Mittel der Wirksamkeit des kanonischen Strafsystems. De processibus matrimonialibus*, 8/2. (2001) 17–31., főként 25–27.

Egy nem büntető jellegű megoldás hatásainak mérlegelése során, annak megítéléséhez, hogy a kánoni büntetés minden célja elérhető-e egy ilyen alternatív megoldással, ismerni kell a társadalmi összefüggést, de a bűncselekmények teológiai dimenzióit is, hiszen azok jelentősen akadályozhatják az Egyház mint az üdvösség szentsége tanúságtételének hatékonyságát. Ez a mérlegelés egyrészt társadalmi, pszichológiai, másrészt azonban teológiai jellegű is.

A büntetőjogban nem ritkák a fakultatív és a meghatározatlan büntetések. A bíró mérlegelése ezek kiszabása során is döntő jelentőségű. És ezek az esetek csupán szélsőséges példák. De minden perben szükséges, hogy a bíró egy bizonyos mérlegelés útján jusson el az *erkölcsi bizonyosságra* (CIC 1608. k. 1. §), amely nélkül végeredményben egyáltalán nem hozhatna ítéletet. Ámde ennek a bizonyosságnak az indokait az iratokból és a bizonyítékokból kell merítenie (*ex actis et probatis*; CIC 1608. k. 2. §). A bírónak azonban a bizonyítékokat „lelkiismerete szerint, az egyes bizonyítékok bizonyító erejéről szóló törvényi előírások megtartásával” kell értékelnie (CIC 1608. k. 3. §). A törvény néha valóban megjelöli *egyes tények bizonyító erejét*, de a bíró megítélése mégsem lehet mechanikus folyamat. A *lelkiismeretre* való utalás az emberi cselekvésről és az erkölcsi mérlegelésről szóló megfontolásokat emeli be a kánonjog területére. Az antropológiai és a morálteológiai szempont így összekapcsolódik a bírói tevékenység során és általában az egyházkormányzatban szükséges mérlegeléssel.

A *közösségi* dimenzióknak is fontos szerepe van a bírászkodás területén, nemcsak a társas bíróságok esetében, ahol a közös mérlegelésnek döntő szerepe van (CIC 1609. k.), hanem a szakértők és az ülnökök tevékenységében (CIC 1424. k., 1425. k. 4. §, 1447. k., 1448. k. 2. §, 1720. k. 2), sőt magában a fellebbezés és a közigazgatási felfolyamodás intézményében is.

Az Egyházban a bírói mérlegelés kritériuma tehát a *tények valósága, a felek szándékai és kívánságai, az egyházi közösség igazságérzete, az Egyház teológiai dimenziója és küldetése*, ahogyan ezek *tételes jogszabályaiban kifejeződnek*, és ahogyan az isteni terv megismerési forrásaiban, vagyis a *Szentírásban* és a *Szent Hagymánynak a Tanítóhivatal* fényében magyarázott tanúságaiban megtalálhatók, és ahogyan azt a jól informált *lelkiismeret* érzékeli.

5. A közigazgatási mérlegelés kritériumai

A végrehajtó hatalom gyakorlásában még tágabb tér nyílik a mérlegelés számára. Ehelyütt nem részletezzük az egyes helyzeteket, amikor a közigazgatási intézkedések mérlegelés és választás eredményei, csupán utalunk ezeknek a kérdéseknek a bőséges irodalmára.⁵¹

⁵¹ Ld. pl. FRANCESCO GENTILE: La prudentia iuris. In: ARRIETA (ed., 2008) i. m. 11–27.; Salvatore BERLINGÒ: Il ministero pastorale di governo: titolari e contenuto. In: ARRIETA (ed., 2008) i. m. 29–44.; Beatrice SERRA: L'equità quale criterio funzionale alla prudentia iuris nella formazione dell'atto amministrativo discrezionale. In: ARRIETA (ed., 2008) i. m. 45–78.; Paolo MONETA: Gli strumenti del governo ecclesiastico: l'atto amministrativo. In: ARRIETA (ed., 2008) i. m. 79–95.; Ilaria ZUANAZZI: La procedura di formazione dell'atto amministrativo singolare: esigenze pastorali ed esigenze giuridiche. In: ARRIETA (ed., 2008) i. m. 97–131.; Juan Ignacio ARRIETA: L'attività consultiva nell'amministrazione

A sokféle mérlegelési helyzet között, amelyek a közigazgatási intézkedést megelőzik, érdemes utalni az ordinárius döntésére az okozott károk kérdéséről a büntetőeljárás megkezdése előtt. A CIC 1718. kánonjának 4. §-a szerint az ordináriusnak mérlegelnie kell, hogy nem megfelelő-e ezt a kérdést „a felek egyetértésével” megoldani, igazságos és tisztos módon. Ebben a normában két fontos kritérium jelenik meg egy jogvitával kapcsolatos közigazgatási mérlegelés számára: az egyik a *felek egyetértése* és néha azoké is, akiknek ehhez érdeke fűződik (vö. CIC 1215. k. 2. §), a másik a *méltányosság, amely az igazságosság egyik vonatkozása*. Ez a második kritérium nem csupán szubjektív, nem pusztán a személyek kívánságainak összege, hanem a valóság objektív struktúráihoz kapcsolódik. Központi jelentőségű mechanizmus a mérlegelés alapjának megjelölésére mind a hatóság, mind az összes hívő számára az Egyházzal való közösség megtartása (CIC. 209. k. 1. §) és a köteleességek teljesítése a jog rendelkezései szerint (CIC 209. k. 2. §).

Az Egyház fegyelme ugyanis hordozója és tanúja az apostoli hagyománynak, amely kezdettől fogva normatív a keresztények számára a hit, az erkölcs és a liturgia vonatkozásában is. A kodifikált kánonjog eleven kapcsolata az Egyház fegyelmi hagyományával olyan tényező, amelyet a törvényhozó is szükségesnek tekintett.⁵² Az Egyház *fegyelmi hagyományának* tanúiként említhetjük a Katolikus Egyházban is a „szent kánonokat”⁵³. A fegyelem ugyanis az Egyház küldetése történelmi-társadalmi konkretizálódásának hordozója, amely teológiai dimenzióval rendelkezik. Ezért a közigazgatási intézkedések és a bírói döntések *törvényessége* olyan kritérium, amelyet a kormányzati mérlegelés során nem csupán a közrend általános szempontja miatt, hanem az Egyház közösségével kapcsolatos teológiai okokból is figyelembe kell venni.

A közigazgatási mérlegelés összefüggésében fogalmazódik meg az Egyházi Törvénykönyvben a törvények alkalmazásának kritériumaként a *lelkek üdvössége*, amelynek az Egyházban mindig a legfőbb törvénynek kell lennie (CIC 1752. k.). A kánonban a plébánosok elmozdítására vonatkozó szabályok alkalmazásáról van szó a plébánosok áthelyezésére, vagyis egy hasonló, de nem azonos helyzetre. Itt mint a mérlegelés kritériumát említik a kánoni méltányosságot is, melyről fentebb szóltunk. De a lelkek üdvössége ünnepélyes formulaként jelenik meg. Vitathatatlanul látszik, hogy a Kódexben használt forma kulturális előzményei a kései Köztársaság római jogában használt formulák, amelyekben a rendkívüli állapot kihirdetése a következő formulákkal tör-

ecclesiastica di governo. In: ARRIETA (ed., 2008) i. m. 133–152.; Gaetano LO CASTRO: Comunicazione e conoscenza degli atti amministrativi. In: ARRIETA (ed., 2008) i. m. 153–161.; Giuseppe COMOTTI: Atto amministrativo e riprovazione della consuetudine. In: ARRIETA (ed., 2008) i. m. 163–178.; Pierantonio PAVANELLO: La concessione di grazie: aspettative e attese. In: ARRIETA (ed., 2008) i. m. 179–186.; Eduardo BAURA: Atto amministrativo e limitazione dei diritti. In: ARRIETA (ed., 2008) i. m. 187–214.; Matteo VISIOLI: La valutazione della comunione nella provvista canonica. In: ARRIETA (ed., 2008) i. m. 215–227.

⁵² Vö. ERDŐ (2008) i. m. 150–153.

⁵³ Vö. pl. Ivan ŽUZEK S. I.: Sacralità e dimensione umana degli “canones”. In: Silvano AGRESTINI – Danilo Ceccarelli MOROLLI (ed.): *Ius Ecclesiarum vehiculum caritatis. Atti del simposio internazionale per il decennale dell’entrata in vigore del Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium. Città del Vaticano, 19–23 novembre 2001.* [Testi mistici 13.] Città del Vaticano, Liberia Editrice Vaticana, 2004. 53–116.

tént: „*Salus populi suprema lex esto*”⁵⁴, és valószínűleg a híres aforizmával: „*videant consules, ne quid res publica detrimenti capiat*”⁵⁵. Ezzel a formulával hatalmazta fel a szenátus a magisztrátusokat, hogy katonai erőt vessenek be, és ha szükséges, az elleneségek személyek ellen halálbüntetést is alkalmazzanak a büntető eljárásban rögzített formások megtartása nélkül.⁵⁶ Ezeknek az előzményeknek a fényében és a hatályos Kódexek összefüggésében (vö. pl. CIC 17. és 19. k.) világos, hogy a lelkek üdvössége nem magánérdeket jelöl, hanem a legfőbb közjogi elvként az egész Egyház küldetését fejezi ki. Teológiai kritériumról van szó, mely nem ellenkezik a tételes egyházi szabályok megtartásával, de eszközt kínálhat a normák betű szerinti értelmének meghaladására, nem a kánoni jogrendszeren kívüli szabályként, hanem mint annak belső kritériuma és legitimitásának alapja.⁵⁷

Összefoglalásul megállapíthatjuk, hogy a mérlegelés hangsúlyozása az egyházkormányzati hatalom gyakorlása terén semmiképpen sem jelent felszólítást az önkényeségre, hanem segítséget kínál abban, hogy jobban tudatosítsuk a kormányzati tevékenység társadalmi és teológiai összetettségét. Segítséget nyújt abban is, hogy világosabban lássuk e tevékenység gyakorlásának egyszerűbb és szervezettebb módját az Egyházban, amely az üdvösség közössége és szentsége.

⁵⁴ Vö. CICERO: *De legibus* 338.; Péter ERDŐ: *Salus Animarum: Suprema Lex. La funzione dei riferimenti alla salvezza delle anime nei due Codici della Chiesa cattolica.* In: AGRESTINI–MOROLLI (ed.) i. m. 573–585., főként 579–580. [a továbbiakban: ERDŐ (2004)]

⁵⁵ Vö. ERDŐ (2004) i. m. 579.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ A teológiai kritériumok szerepéről a kodifikált kánonjog alkalmazásában és a kánoni jogrend rugalmasságáról lásd pl. ERDŐ (2008) i. m. 155–162.

